

ди читатели всичко на всичко! А у нас тиражът на детските списания е между 15 хиляди и 20 хиляди в 4-милионна България! Искахме да посочим това чудо. И да кажем, че скоро целият ни духовен живот ще се вдигне...". За днешната културна ситуация чудото е още по-голямо. Статията на Александър Балабанов е написана през 1924 г.

Днес можем да кажем, че в кипящия и трудно обозрим културен живот тогава посочената от литературния критик опасност е била само предрепреждение, абсурдно да се превърне в реалност. За нас е по-важен изводът, че периодиката за деца и юноши е била фактор в литературния процес тогава. Какво място ѝ е отредено в днешния културен живот? Днес тя не може, дори хипотетично, да го заплаши с „вдигиняване“, но не открива ли опасността от обратното? Защо изглежда така встрани от диалога между литературата за деца и литературата за възрастни? А осъществява ли пълноценен диалог с читателите си? Не помага ли за преждевременното „омъдряване“ на децата? Или най-отривисто пази „детското“ в литературата ни за деца?... Въпросите са отправени към редакторите, издателите, литературните критици, читателите.

За да не се поставят списанията и вестниците за деца и юноши преди 9. IX. 1944 г. „срещу“ днешните, трябва да бъде актуализирано богатството им, без това да означава търсене на остарели корективи. Има на какво да ни научат не само с респектиращото си количество, но голяма част от тях и със съдържанието, и с оформлението си.

Ретроспекцията на периодичния печат, която ще бъде направена на страниците на списание „Деца. Изкуство. Книги“, си поставя и чисто исторически задачи. След като съществуват общи изследвания с предимно библиографски характер върху богатата периодика за деца между двете световни войни, все по-необходимо е да се появят и такива, в които да бъдат ана-

лизирани и литературно-исторически оценени отделни издания. Нито един литератор не се съмнява, че „пулсът“ на литературния процес би могъл да се долъви само пред разтворените страници на списанието или вестника, където се откриват усилията и на много неизвестни (може би в литературата за деца те ще се окажат повече, отколкото в литературата за възрастни) автори. За детската литература, чийто процес все още чака своето обобщено описание „от край до край“, такива изследвания са още по-наложителни.

„ПЧЕЛИЦА“

СПИСАНИЕ

Светлана Стойчева

През седемдесетте години на XIX век, когато излиза „Пчелица“ (7 книжки през 1871) близо сто периодични издания участват в нашия книжовен живот и го определят според двете основни политически течения в националноосвободителната борба. Едното от тях — просветителското — е обединено около известния вестник „Македония“ на Петко Рачев Славейков. Той е редакторът и на „Пчелица“. Би трябвало да очакваме адаптация на същите идеи, но за друга читателска среда. Несъмнено първото специализирано издание за деца участва в процеса на диференциация на възрожденския читател и принадлежи към реда на „Ружица или ред книжки за жените“ (редактор пак Славейков) или „Книжки за домашно прочитание от

всекито“ (подзаглавието на списание „Градинка“ на Илия Р. Блъсков). И в други периодични издания се срещат текстове, специално предназначени за деца (да вземем като пример пак Славейковото, но по-ранно — „Смесна китка или годишно периодично издание“ — 1852), но те нямат свързаността и общия контекст на материалите в „Пчелица“, които стават и основа за по-големи обобщения върху процесите в литературата за деца през Възраждането.

— ПЪРВОТО БЪЛГАРСКО ЗА ДЕЦА

Не бива да се отнесе фактът, че в историята на литературата за деца първо се появява специализираното периодично издание и почти десетилетие по-късно първата стихосбирка („Детска гусла“ — 1880 г., на Васил Попович). Винаги следва пояснението, че всъщност Славейков е първият поет за деца, тъй като стихотворенията му са публикувани по-рано в периодичния печат, включително в „Пчелица“. Едва ли не е могъл да се досети да ги издаде преди 1888 г. (тогава излиза единствената му стихосбирка за деца „Дребни стихотворения за деца от отделенията“). Тяхното първоначално съществуване в обкръжение то на различни жанрове в списанието явно отговаря на обективната необходимост на литературата за деца от

свързване на художествени, публицистични и научнообразни форми.

Проблемите, които поставя списанието, могат да се групират около идейната му основа, жанровите търсения и читателя му.

Обръщението „Към българчетата!“, с което се открива „Пчелица“, има програмен характер и показва много добре обмислена риторическа стратегия. Списанието ще отговаря на „голямата и между всички разреди на обществото ни преобладаваща нужда от знание“, но то си поставя не толкова образователни, колкото нравствено възпитателни задачи. Целта му е формулирана точно и ясно: да дава на децата „кърма здрава и полезна за нравственото им прорастване“. Така просветителските идеи, чийто плод е списанието, се представят подчертано в техния етически аспект.

Нравственото възпитание преследва и национални задачи, макар и да отсъства директно изказана тезата, че само дълбоко нравственият човек може да бъде свободен. Не случайно Славейков не се обръща към детето изобщо, а към българчетата, и използва перифразата „младите отрасли на народното ни тяло“. Личи стремежът към български тип възпитание, противопоставен на чуждите, който да отговаря на националните нужди. Най-категоричен в това отношение е апелът в трета книжка: „Докога ний, българите, ще следваме модата на развратното френско и гръцко възпитание?“

Въпреки че „Пчелица“ е първото по рода си списание за деца, става ясно (пак от обръщението), че е замислено като нравствена алтернатива на „зловредните четения“. На първо място нравствен и после естетически е критерият за разграничаване на „чисто и здраво умствено питие“ от „мътни и нечисти извори“. Противопоставянето на „нравствени“ и „безнравствени“ четива има първостепенно значение и се уточнява още в четивото

Продължава на стр. 34

след обръщението — „Книгите и вестниците имат душа“: „Книгите и вестниците могат да мислят, говорят и правят зло или добро“, могат да имат „добър или лош дух“. Използваните олицетворения веднага се обясняват: „Тя е душата на писателя, на съчинителя им; а когато тая душа мисли и говори в редовете на книгата, тя действа връз онези, които ги четат, също тъй както би действувал връз тях лично самият човек.“ Вместо апологетика изобикна на книжнината — осмисляне на въздействената сила на словото и моралната отговорност на субекта му. Този, по същността си метатекст на списанието, аргументира неприкритото присъствие на писателя му — той е задължен да заяви своята непоколебима морална позиция и да застане зад нея.

Неслучайно е приведен и библейски аргумент, за да се докаже задължителният нравствен отбор, който трябва да се прави на книгите. „Злите бещеди — казва апостол Павел — развалят добрите нрави.“ Известно е, че християнските морални норми, самобитните нравствени обичаи и традиции и модерните буржоазни възгледи за нравствената личност се съчетават напълно естествено във възрожденските представи за нравственост. Всички книжки започват с четива, които популяризират модерната религиозно-морална доктрина и са отправна гледна точка за обяснение устройството на света: „Бог е творецът на мира“, „Моисей“, „Божие всезнание“, „Бог в делата на природата“ и др. В четивото „Почитайте родителите си“ нравствената директива е подкрепена и чрез Светото писание, и чрез изводи от живота на Георг Вашингтон. Религиозното и светското пълноправно се свързват на страниците на списанието и са насочени към изграждане на една нова мисловност и нов кръгозор у детето — от идеалното до битовото, от чисто духовното до прагматичното познание. Това обяснява и конгломе-

рата от трудно съчетаващи се днеска теми: „Моисей“, „Маймуната“, „За хлябът“, „Почитайте родителите си“... (няколко следващи едно след друго заглавия).

Просвещенската максима, че само просветеният човек може да бъде нравствен, обединява толкова разнообразните материали. Почти всички завършват с нравствен императив. Дори ако разделим четивата с научнопопулярен характер („За жибите“, „Слънцето“, „Часоказы“, „Телеграфът“...) от етическите четива, в някои от първите можем да открием и такива, които в края си се приобщават към вторите. Например разказаният любопитен факт от стопанския живот на Холандия цели извличането на поредния български нравствен урок: „Какво не прави трудолюбието с търпението, когато мързелът преобръща на блата и безплодни пустини и най-хубавите и плодови полета“ („Море изсушено“).

Всички нравствени качества на възрожденската личност, които започват да се утвърждават още от Паисий, се превръщат в нравствени предписания за детето. Заглавието „Правя длъжността си“ най-точно откроява десетическия подход при възпитанието на детето — т. е. дългът като пръв двигател на детското поведение. Дълг е любовта към майката. Ето как баща съветва детето си да обича родната си майка: „И тъй, каква голяма длъжност имаш ти да я обичаш, да я почиташ (...) Ти не можеш да изплатиш този дълг освен с любов искрена и постоянна — с признателност дълбока и непрестанна — с почитание високо и непокатно — с уважение непреложно и от топло сърдце.“

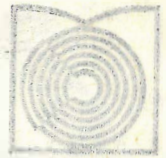
Дълг е любовта към отечеството: „В служението на Отецеството трябва да престанва между нас всяка враждина и да млъква всяка страст. В служението на Отецеството трябва да изчезнува разницата на особен човек и особена народност и местност, а на попрището трябва да излязват само граждани, синове на един и той

Отец — Отечеството.“ На всеки българин днес е ясен смисълът на този възрожденски нравствен урок.

Дълг са всички нравствени добродегели. Въз втора книжка е обобщен целият нравствен кодекс на детето: „Всяко дете трябва да е достолюбезно, човеколюбиво, леснодоволствуемо, прилежно, ученолюбиво, снисходително, кротко, мирно, почтено, трудолюбиво, праведно, искрено, благосклонно към всичко, благопокорно, благочестиво, истиннолюбиво, добродетелно, разумно, послушно на добрите съвети и ревнител на добрите дела.“ Разграничението на моралните качества на положителни и отрицателни е задължително, когато трябва да се направи нравствена оценка на някого, при това максималистична. Веднага следва отрицателният регистър на качества на „лошото“ дете: „Никое дете не трябва да е гневливо, хваливо, горделиво, скъперничаво, лъжливо, завистливо, мързеливо, метежливо, нерадиво, забравчиво, жестокосърдечно, своекористно, неблагоприятно, непокорно и ревнител на злите дела.“ Съвременният човек едва ли ще може да изреди толкова дълъг списък от нравствени качества. А дали би могъл смислово да разграничи всяко едно от тях? Дали някои не биха му изглеждали като езикова игра? Дали не опростяваме днес нравствения кодекс на Възраждането и дали не би ни обогатило връщането към него?

На изцяло цитирания списък от качества, които имат предимно нравствено-волеви, но и светогледен характер, може да се погледне като на максимално синтезирано текстово ядро, от което се извличат темите на отделните етически четива: „За ползата на трудът в младина“, „Прилежание“, „Покорност и послушание“, „Великодушие и юначество“, „Длъжност към старите“ и др.

Следва

КОЙ? КАКВО? КАК?

НИКОЛАЙ ИСКЪРОВ е роден в с. Крушето, Ловешка област, през 1951 г. Завършил е Юридическия факултет — СУ „Кл. Охридски“. Автор е на две книги със стихове за възрастни: „Далече от снега“ (изд. „Народна младеж“ — 1976 г.) и „Пясъци“ (изд. „Хр. Г. Данов“ — 1980 г.). Предстои излизането на третата му книга — „Нима“ — изд. „Хр. Г. Данов“. Живее и работи в Бургас. Редактор е в литературно-художествения алманах „Море“. Негови стихотворения са превеждани на руски, полски, словашки и английски език.

Първата му книга за деца се нарича „Цяр за цяр“. Стихотворенията „Сенокос“ и „Значи“ са сред най-новите творби на Николай Искров.

СЕНОКОС

*Бос Косьо с коса коси,
с коси откоси Косьо коси.
Роса роси руси коси —
сенокос е. Косьо сено коси.*

*Кос песен на глас гласи:
„Тичай, косе, вода носи!
Пий, Косьо, вода! Жив да си!“*

ЗНАЧИ

*Тръгнали две буболечки
по две-три стръмни пътечки.
Толкова стръмни, стръмни, че
там не цъфтяло стръмниче.
Търкулнали се надолу —
едната. Другата — соло.
Игра, игра-игралка,
по-хубава от пързалка.
Очи затвори, че знай
какъв ще бъде краят.*